

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Управление образования администрации Каа - Хемского района

МБОУ СОШ с.Бурен-Хем

СОГЛАСОВАНО

ЗУВР *Ооржак*
/Ооржак О.Б./

УТВЕРЖДЕНО

Директор *Бичекей*
/ Бичекей А.А./

Приказ № 1/3
от «30» августа 2025г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (тувинская) литература»
для обучающихся 11-го класса

Составила учитель родного
языка и литературы Карди К.Б.

Бурен-Хем 2025

Тайылбыр бижик

11-ги класска торээн чогаалга ажылчын программада кирген чогаалдарныё даёзын Куулар Д. С болгаш Монгуш А. М -ныё тургусканы “Тыва аас чогаалы болгаш литература”(Кызыл 1994) программасынга даянып тургускан. А амгы уенин негелдезин езугаар ажылчын программанын тургузуун бижиирде, ортумак ниити ооредилгеге хамаарыштыр РФ-тин ФК+С-тун негелделеринге, сорулгаларынга даянып, Е.Т.Чамзырын, М.А.Кужугет, Л.Х.Ооржак оларныё парлатканы “Тыва аас чогаалы болгаш литература” (Кызыл, 2012) деп чижек программасын удуртулга кылган.

Школага тыва литератураны ооредиринин сорулгалары

Ооредилгиз:

- чогаал созуглелинин тургузуун, уран-чеченин, оон дылынын онзагай талаларын, идей-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып;
- чогаалдын теориязынын эге билиглериинге даянып, чечен чогаалдын аймаан, жанрын, хевирин, оон бижиттинген тоогусун чыып;
- чечен чогаалдыё онзагайын уран чуулдун оске хевирлери-биле деннеп, орус болгаш оске-даа чоннарнын литературазында тыва чогаалдарнын идей-тематиказы-биле хооннеш уткалыг чогаалдарны деннеп;
- чогаал сайгарарынга ажыглаар янзы-буру медээ-сумелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын ооредир.

Сайзырадыр:

- уругларнын амыдыралче бот-тускайлан медреседиг коружун хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дууштур шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мозу-будужу чаагай, эптиг-чоптуг;
- кижилерге, торээн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-медресели бедик; ада-чурт тоогусун унелеп билир;
- номчулгага сонургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунун туружун амыдыралдын кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

«Тыва чогаал» курузунун ооредилге планында туружу.

«Тыва чогаал» деп эртемниң школаның ооредилге планында туружу

Федералдыг базистиг ооредилге планында Россия Федерациязының бүтү-ле школаларынга торээн чогаалды албан ооренири көрдүнген. Оон иштинде федералдыг күрүнениң ооредилге стандарттарының (негелдезин ёзугаар 11 класска тыва чогаалга неделяда 2 шак көрдүнген .

Ынчангаш чылда ниитизи-биле 34шактың дургузунда уруглар ук эртемни ооренир

Тыва литература эртемнериниё утказы болгаш тургузуу

Чечен чогаал кижиниё сагыш-сеткилинин хой янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды унелээринге, долгандыр турар бойдуksа хумагалыг болурунга ооредир.

Ынчангаш литература, уран чуулднн оске-даа хевирлери дег, уругларнын мозу-будужун хевирлээринге болгаш эстетиктиг коружун быжыглаарынга салдарлыг.

Тыва литература – Тыва Республиканын школаларында кол эртемнернин бирээзи. Ук эртемнерни ооредиринин кол сорулгазы – чогаалды амыдырал-биле холбап, ханы сайгарып билир; бугу талалыг сайзырангай, бедик культуралыг, тыва болгаш хой националдыг Россия чоннарынын культуразын, оон байлаан, найыралын унелеп билир; чараш мозу-будуштуг, бодунун узел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар хамааты кижини хевирлээри.

Тыва чогаалдын озээн национал литературанын алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар. Уругларнын делегей коруушкунун, эстетиктиг негелделерин, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш долгандыр хурээлелге чоптуг хамаарылгалыг, шугумчулелдиг болурун чогаал кижизидер. Чечен чогаал-биле харылзаа угаап-боданырынын арга-шинээн сайзырадыр, чогаалчыныё делегейи-биле, оон чогаал бижиир аян-хоону-биле чоок таныжары болур. Чоннун амыдыралчы байлак дуржулгазындан укталган аас чогаалы, орус болгаш делегейниё классиктиг литературазы, тыва чоннун эрте-бурунгудан бээр онзагай культуразы кижинин мозулуг аажы-чанын унезин хевирлээр, чогаал делегейи-биле харылзааны быжыг тудар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазынын шылгарангай чогаалдары-биле таныштырарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарнын чогаалдары-биле деннеп сайгарарынга, оларнын чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып билиринге ооредир.

Чечен чогаалда уран состун дузазы-биле чураан амыдыралдын илереп келирин чугле сеткил холзээшкинниг эвес, а медеделдии-биле сайгарып билирин ооредир. Чечен чогаалды тоогу, философия, психология, педагогика, уран чурулга эртемнери-биле чергелештир коруп болур. Ону «кижи дугайында эртем», «амыдыралдын ному», «уран-чечен шинчилел» деп адап турары анаа эвес.

Тыва чогаал эртеми ниити филологиянын тыва дыл эртеми-биле сырый холбаалыг. Уругларнын чугаа сайзыралынга, чугаа культуразынга, хой-ниити харылзаажылгага тыва чогаал эртемнин салдары улуг. Чечен чогаалдын дылы дыл эртеминиё бугу адырлары-биле холбаалыг болганда, уруглар состун эстетиктиг функцияларын сайгарар ужурулуг.

11-ги класстарга тыва чогаал программанын кол сорулгазы – уругларнын чогаал талазы-биле эге болгаш ортумак класстарга алган билиин улам ханыладып, школаныё тус-тус угланыышкыннарынга дууштур ооредип таныштырары. Чаа уенин школалары устуку класстарга ниити (ундезин) билигнин, профильдиг хандыр оорениринин дээш оон-даа оске угланыышкыннарга дууштур ооренирин сумелеп турар болганда, устуку класстарнын оореникчилеринге тыва чогаал талазы-биле билигни чангыс аай программа-биле бээри болдунмас.

Ортумак (долу) ниити ооредилгенин 11 класстарынга амгы тыва литературанын тоогу-реалисчи барымдааларлыг шилиндек чогаалдарынга даянып, чоннун езу-чанчылдарын, узел-бодалдарын коргускен, уругларнын эстетиктиг таалалын оттурар, делегей коруушкунунче, ниитилел сайзыралынче, кижилер аразында харылзааларынын болгаш оларнын амыдыралдын кол философчу утказынче угланган критиктиг боданыышкынын сайзырадыр чогаалдарны шилээн.

Устуку класстарга литература-теориялыг, литература-критиктиг ажилдарны бот-тускайлан номчуп сайгартыр. Литературлуг угланыышкыннарнын ылгавырынын дугайында теоретиктиг билиглери делгем ооредир. Чогаалдын идея-тематиказын, уран-

чеченин оске эртемнер-биле холбап, ханы сайгартыр. Аас болгаш бижимел чугаанын нормаларын сагып, эртем-шинчилел ажылыныё эгезин ооредир.

Уругларга чогаалчы болгаш чогаал дугайында медээни боду дилеп тывар, шинчилээр, эртем угланышкынныг бот-тускайлан ажылдаар органы бээр. Интернеттен медээлерни литература кичээлдеринге уругларнын интеллектуалдыг сайзыралын бедидеринге, номчулгага сонуургалын идепкейжидеринге, чогаал талазы-биле культуразын бедидеринге ажыглаар.

Программаныё тургузуу

1.Кирилде кичээл-1ш

.Кирилде кичээл.Тыва литературанын амгы уеде хогжулдези.(1971-а.у.)-1ш

1.С.Сурун-оол "Авазынга дангырак-3ш

2. С.Сурун-оол « Ногаан ортулук»-2ш

3. Ю.Ш.Кюнзегештин кыска бот-намдары база чогаадыкчы ажыл-ижи.Чогаалчынын лириказы-1ш.

4. « Баллада "Кок эл""Куда"-1ш

4. «О.О.Сувакпиттин кыска бот-намдары,чогаадыкчы ажыл- чорудулгазы.-1ш

5."Аревэчи".СБурзекей дугайында баллада-1ш

6. «Ш.Д,Кууларнын бот -намдарыб\ш чогаадыкчы ажыл -чорудулгазы.Роман "Баглааш"-2ш

7. «К.К.Кудажынын кыска бот -намдары болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-1ш

8. Роман -эпопея "Уйгу чок Улуг-Хем.Кара том.

Кызыл том-2ш

9.Чогаалчынын шиилери."Долуманын хуулгаазыны"-1ш

10.С.В.Козлованын кыска бот -намдары болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-1ш

11.С.Козлованын шулуктери. шулуглелдери."Сыра","Аъттыг шеригжи кыс-1ш

12.М.М.Дуюнгарнын кыска бот -намдары болгаш чогаадыкчы ажылы.Мочек ирей""Чалбак мыйыс"-1ш

13.Ш.М.Суваннын бот -намдары,чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.Хоорай ыттары-1ш

14.Е.Т.Танованын бот -намдары,чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы."Дошкун чылдарнын чазы.-1ш

15 Арбас -Ойну мунувуткаш-1ш

16 Д.Б.Монгуштун чогаадыкчы ажыл-ижи болгаш кыска бот –намдары-1ш

17 Новеллалар"Сыргалар"-1ш

18 А.А.Даржайнын чогаадыкчы ажыл-ижи болгаш кыска бот –намдары-1ш

19 Шулуглел "Игил ыызы"-1ш

20 Ши "Четкер четкези"-2ш

21 М.Б.Кенин-Лопсаннын чогаадыкчы ажил-ижи болгаш кыска бот –намдары-1ш

22 М.Б.Кенин-Лопсаннын чогаадыкчы ажил-ижи болгаш кыска бот –намдары-1ш

23 Шулуглел "Оттук Монгуш"-1ш

24 Роман тетрология "Чылгычынын оо"-5ш

25 Ч.Ч.Кууларнын чогаадыкчы ажил-ижи болгаш кыска бот –намдары. Аъдым", "Сугда даштар"=2ш

26 Э.Л.Донгактын чогаадыкчы ажил-ижи болгаш кыска бот –намдары-1ш

27 Роман "Эрги хонаштар"-2ш

28 В.У.Хомушкунун бот-намдары,ажыл-ижи. "Мончарлыг кижиги"-1ш

29 А.К.Уержаанын ныска бот -намдары,чогаадыкчы ажылы-1ш

Чогаал теориязы-2ш.

.Класстан дашкаар номчулга-2ш.

.Чугаа сайзырадылгазы-16ш

.Тыва чогаал эртемни ооредиринин туннелдери

оореникчинин узел-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бо-углап билиринче, оорениринин чугулазын, чаа билиглер шингээдип алырын медреселдиги-биле угаап билиринче, хой чоннарнын аразынга хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп. Ону боттандыраынче угланган болур.

Кижинин ажил-херээнин дараазында байдалдарынче: эртемнин спецификазын медресеп билип алырынче, чаа билиглерни чедип алырынын янзы-буру аргаларын ажыглап шингээдиринче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап ооредиринче, эстетиктиг корушту хевирлээринче угланган болур.

Оореникчилерге чогаал эртемни оске эртемнин теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир ооредиринче, оорениринин бот-тускайлан, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билиринин) регулятивтиг (бот-угланыышкынныг), чаа билиг алырынын аргаларын шингээтиреринче угланган болур.

11-ги класстын оореникчилеринин кол-кол мергежилдери болгаш чанчыгар чуулдери

- Тыванын сураглыг чогаалчыларынын чогаадыкчы ажил-чорудулгазын билир;
- чогаалдын тоогулуг уе-биле харылзаазын илередип шыдаар;
- авторнун туружун тодарадып, чогаалчынын стилинин онзагайларын ылгап билир;
- литературлуг дылдын нормаларын, чугаа культуразын сагып, чечен чогаалды аянынг номчуп, кууседип билир;

- чогаалдын идеялиг утказын, пафозун, чогаалчынын делегей коруушкунун сайгарып билир;
- шингээдип алган литература-теориялыг билиглерин практика кырынга ажыглап шиёгээткен турар ужурлуг.

Оореникчилер бижимел ажилдарны кууседип тура:

- созуглелдин планын, тезистерин тургузуп билир;
- чогаал дылынын уран чурумалдыг аргаларын тодарадып билир;
- номчаан чогаалынга хамаарыштыр бодунун бодалын уран чуулдун оске хевирлери-биле холбап, шугумчулелдиг илередип билир;
- бот-тускайлан номчаан чогаалдарынга хамаарыштыр унелелдерни бижип билир;
- энциклопедиялыг, тайылбыр, литературлуг словарьларны ажыглап, каталог-биле ажылдап, солун-сеткуул, телевидение, интернет четкизин ажыглап билир ужурлуг.

.

	<i>Кезээ</i>	Темазы	шагы
1	Кирилде кичээл	Кирилде кичээл.Тыва литературанын амгы уеде хогжулдези.(1971-а.у.)	1
2		С.С.Сурун-оолдун кыска бот –намдары,чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.	1
3		Тоожу ""Авазынга дангырак""Чогаал маадырлары .Тема,идеязы	1
4		Арагага удур аныяктарнын демисели	1
5		Чогаалдын бижиттинген дылынын онзагайы	1
6		К.Д.Н."Авазынга дангырак"	1
7		Ч\С.Чогаадыг "Араганын кырынга чам унер."	1
8		Ч\С.Чогаадыг "Араганын кырынга чам унер."	1
9		Тоожу "Ногаан ортулук".Чогаал маадырлары.Тоожуда экология айтырыын кодургени.	1
10		Чогаалдын дылынын уран чеченичигеги,билдингири.	1

11		Ч\С.Чогаадыг."Ырлап эвес,ыглап чыдар хол"С.Сурун-оолдун лириказы.	1
12		Ю.Ш.Кюнзегештин кыска бот-намдары база чогаадыкчы ажыл-ижи.Чогаалчынын лириказы.	1
13		Баллада "Кок эл""Куда"	1
14		О.О.Сувакпиттин кыска бот-намдары,чогаадыкчы ажыл- чорудулгазы.Чогаалчынын лириказындан.Шулук "Даг Алтай"	1
15		Шулуктээн тоожу "Аревэчи".СБурзекей дугайында баллада.К.Д.Н."Хуулгаазын кажыктарым"	1
16		Ш.Д.Кууларнын бот -намдарыб\ш чогаадыкчы ажыл -чорудулгазы.Роман "Баглааш"Тема,идеязы. Маадырларнын овор-хевирлери,характеристикалары.	1
17		Чогаалда ажыглаттынган уран-чечен аргалар.	1
18		Ч\С.Чогаадыг "Баглааш-тыва чоннун ыдыктыгэдилели .Ч\Т.Чурумалдыг символика.	1
19		К.К.Кудажынын кыска бот -намдары болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.Чогаалчынын шулуктери.	1
20		Роман -эпопея "Уйгу чок Улуг-Хем.Кара том.	1
21		Роман .Кызыл том..Романнын бижиттинген дылынын уран-чечени.	1
22		Ч\с.Чогаадыг "К.Кудажынын "Уйгу чок Улуг-Хем"деп роман эпопеязы -тыва литературанын классиказы.	1
23		Чогаалчынын шиилери."Долуманын хуулгаазыны"	1
24		Ч\С.Кыска чогаадыг"Тараажынын ажыл-ижи"	1
25		Ч\т. Комедия шии чогаалынын бир хевири.	1
26		С.В.Козлованын кыска бот -намдары болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.	1
27		С.Козлованын шулуктери. шулуглелдери."Сыра","Аъттыг шеригжи кыс"Ч\С.Беседа.С.В.Козлова-Тыванын алдарлыг херэеженнеринин бирээзи.	1
28		М.М.Дуюнгарнын кыска бот -намдары болгаш чогаадыкчы ажылы.Мочек ирей""Чалбак мыйыс"	1
29		Ш.М.Суваннын бот -намдары,чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.Хоорай ыттары.Ч.Т. Психологизм	1
30		Е.Т.Танованын бот -намдары,чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.Тоожудан узунду "Дошкун чылдарнын чазы.	1

31		Чогаалчынын лирикасы.Шулуглелден узунду"Арбас -Ойну мунувуткаш"	1
32		Ч\С.Чогаадыг " Алдан -маадырлар -чоннун толептиг оолдары"	1
33		Д.Б.Монгуштун чогаадыкчы ажыл-ижи болгаш кыска бот -намдары	1
34		Чогаалчынын ынакшыл дугайында лирикасы"Суг чинчилер".Новеллалар"Сыргалар"	1
35		Ч\с.Беседа Ынакшылды алгап ырлаан чогаалчы	1
36		А.А.Даржайнын чогаадыкчы ажыл-ижи болгаш кыска бот -намдары	1
37		Чогаалчынын лирикасынын темалары.Шулуглел "Игил ызы"	1
38		Шии "Четкер четкези"Шии маадырларынын омур-хевирлери.Тема,идеязы,композициязы.	1
39		Кол маадыр Кежиктин частыры.	1
40		Ч\С.Чогаадыг "Оорнун оруу мунгаш""Четкиге туттунмас дизе"	1
41		Ч\С.Чогаадыг "Оорнун оруу мунгаш""Четкиге туттунмас дизе"	1
42		М.Б.Кенин-Лопсаннын чогаадыкчы ажыл-ижи болгаш кыска бот -намдары	1
43		Шулуглел "Оттук Монгуш"	1
44		Роман тетрология "Чылгычынын оо"	1
45		1-ги ном "Чылгычынын оо(Булангыч -Хем)	1
46		2-ги ном "Кырган -авай опей ыры"	1
47		3-ку ном "Азанын бичези кончуг"	1
48		4-ку ном "Алдын Чурек"	1
49		Ч\С.Чогаадыг "Дембилдей Деспижек -толептиг башкы"	1
50		Ч\С.Чогаадыг "Дембилдей Деспижек -толептиг башкы"	1
51		В.С.Серен-оолдун чогаадыкчы ажыл-ижи болгаш кыска бот -намдары	1
52		Чогаалчынын шулуктери,шиилери,проза чогаалдары.	1
53		К.Д.Н.Ном "Сооскеннер чечектелип турлда"Ч\С. Беседа В.Серен-оол-артист,чогаалчы.	1
54		Ч.Ч.Кууларнын чогаадыкчы ажыл-ижи болгаш кыска бот -намдары	1
55		Чогаалчынын лирикасынын онзагайы."Аьдым","Сугда даштар"	1

56		Э.Л.Донгактын чогаадыкчы ажыл-ижи болгаш кыска бот -намдары	1
57		Роман "Эрги хонаштар"	1
58		Романдан эгелер."Аржаан суглуг оскен черим"	1
59		"Дамырактын ыры","Херээженнин уулези"	1
60		Ч\с.Кыска чогаадыг "Амыдыралдын нарын оруктары"	1
61		В.У.Хомушкунун бот-намдары,ажыл-ижи. "Мончарлыг кижиг"	1
62		Ч\Т.Сатира ,юмор дугайында билиг.	1
63		А.К.Уержаанын ныска бот -намдары,чогаадыкчы ажылы.К.Д.Н. "Ынак -тыр мен"	1
641		Ч\С. Чогаадыг. "Мээн ынак чогаалчым"	
65		Ч\С. Чогаадыг. "Мээн ынак чогаалчым"	1
66		Бердинген темаларга шенелде экзамен.	1
67		Бердинген темаларга шенелде экзамен	1
68		Туннел кичээл.	1я\\\

\\\\\\\\\\\\